

НОВ ПРЕВОД НА „НИКОМАХОВА ЕТИКА” В КОНТЕКСТА НА АКТУАЛНИТЕ ИНТЕРПРЕТАТОРСКИ ТЕНДЕНЦИИ В АРИСТОТЕЛОЗНАНИЕТО

Димка Гичева-Гочева

Смята се, че всяко изкуство и всеки метод, а също така всяка постъпка и избор се стремят да достигнат към някакво благо. Поради това красиво е изразено това, че благото е онова, към което всичко се стреми. Изглежда обаче има някаква разлика в целите – защото едни от тях са действия, а други са резултати, постигнати от тях. В онези (случаи) обаче, при които целите са някакви други освен едни или други постъпки (дейности, извършвания на определени действия), резултатите от дейностите естествено са много по-добри/ценни от самите действия.

Но тъй като съществуват много сфери на човешката дейност, много изкуства-занаяти и много науки, то и целите стават много. За лечителското изкуство това е здравето, за корабостроенето – плавателният съд, за военното дело – победата, а за икономическото – богатството.

Аристотел, „Никомахова етика”, книга Алфа, гл. I, 1094 а 1-10.

Добре известно е, че през последните няколко десетилетия интересът към Аристотеловата практическа философия нараства все повече в целия свят. Както политическата философия, така и „трактатите” по етика (предимно „Никомахова”, но също „Евдемова” и „Голяма”, въпреки почти несъмнената ѝ авторска неавтентичност) стават обект на все нови и нови преводачески и тълкувателски усилия. Например, само през последните няколко години бяха публикувани два нови цялостни английски превода на „Никомахова етика”: единият от тях, осъществен от Роджър Крисп е публикуван в Кембриджското университетско издателство през 2000 г., а другият, направен от Кристофър Роу – с обширен коментар от Сара Броуди, е публикуван през 2002 г. в Оксфордското университетско издателство¹. При това говорим за академични преводи, направени от академични лица и издадени от академични издателства в Кембридж и Оксфорд. Ако към тях прибавим и четивния превод на Харис Ракам, предназначен за най-масовия англоезичен читател, ще видим три цялостни нови превода на „Никомахова етика” на английски от 1996 г. насам.

Това не е случайно. Колкото по-развита е една философска култура, от толкова повече преводи на Аристотеловите текстове се нуждае тя и обратното, колкото повече

преводи на тези текстове има, толкова по-богата и развита става философската култура и философстването, правено на и чрез един или друг език.

Интересът към етическата теория на Аристотел е повече от оправдан: в нея малко неща могат да бъдат посочени като остарели, неадекватни и старомодни, както е например с някои основополагащи положения във втората му философия – философията на природата. Напротив, основните дефиниции на повечето основни понятия от етическата теория на Аристотел са интелектуално стимулиращи и вдъхновяващи за мнозина известни съвременници – философстващи етици и/или философи на социалното, които определят самите себе си като аристотелисти. Може би най-известни в световен мащаб, но далеч не единствени сред тях са Аласдър Макинтайър и Джон Ролс².

Интересът към политическата теория на Аристотел също става все по-голям и това е повече от разбираемо и оправдано – по традиция към „Политика” и „Атинската полития”, но също така има и няколко авторитетни изследователи в англоезичния свят, които твърдят, че истинската политическа теория и ядро на политическата философия на Аристотел е в „Никомахова етика” и особено в неговото теоретизиране върху справедливостта³. Това превръща текста на „Никомахова етика” в притегателно място, около което се събират аналитичните погледи и интерпретаторските усилия на историци на философията и етиката, но и на социални и политически философи, на политолози и юристи, на антрополози и – разбира се – на изследователите на класическа Елада, които са класическите филолози.

Тук следва да поясня *каква точно е целта на този превод*: тя е да се направи иманентна, но и историческа интерпретация на някои важни етически понятия от Аристотеловата етическа теория. Какво ще рече иманентна? Както пише Роджър Крисп, когато стане дума за тълкуването на Аристотел, сред днешните етици и историци на етиката в западното полукълбо преобладават два типа школи или две доминиращи тенденции: утилитаристката и неокантианската. Целта на иманентната интерпретация, която се опитам да направя чрез избраната стратегия на превеждане на понятията, бе да остана в Аристотеловата етическа теория, без да се приближавам нито към утилитаризма, нито към неокантианството, особено по отношение на три ключови понятия в нея: това ще рече, смисълът на трите основни понятия в пета книга

добродетел, справедливост и справедливо да бъде изяснен в контекста на самата Аристотелова философия и да се покаже техният фундаментален онтологически характер.

Практическата философия на Аристотел е промислена с най-основните му понятия от „теологиката“, сиреч от първата философия. Затова тя може да бъде наречена „метафизическа етика“ или „онтологическа етика“. Това е основна убеденост при превеждането на философстването за добродетелта, справедливото и справедливостта, предложена тук.

За употребата на онтологическите и модалните категории от Аристотел в „Никомахова етика“ ще дам само един, но достатъчен пример: добродетелта като предразположеност. Още с първите няколко изречения на „Никомахова етика“ той въвежда смислозадаващия онтологически модус на философстване, в който ще бъде издържано размишляването му до последните страници на „трактата“. Това е модусът на *модалните категории*. Когато прочетем изречението в превода, предложен по-горе: „Изглежда обаче има някаква разлика в целите – защото едни от тях са действия, а други са резултати, постигнати от тях“, ние днес възприемаме това като някакъв досаден банализъм, като труизъм. Когато видим обаче как е казано това на гръцки, разбираме, че не е така.

Аристотел използва тук множественото число на думата „енергия“ – дума, която преди това изобщо не е съществувала в гръцкия език и която той е измислил и изработил, за да изрази своята философска онтологическа концепция за действането-и-одействителността на нещата. Малко по-нататък в текста четем ... *а онези, от изкуствата, които са подчинени на една единствена способност, или възможност, или умение, или потенция...* Умишлено оставям изречението непреведено, недовършено и с изброяване на няколко възможни синонима като превод на δύναμις. Как всъщност да разберем това и как можем да сме сигурни в контекст като този кое от най-малко четирите философски значения на думата „работи“?

Присъствието на основните модални категории *възможност и действителност* още на първите няколко реда на трактата задава особен диалектически тонус на текста. Да не забравяме, че всяка една от тях може да бъде схваната най-малко по четири или даже пет възможни начина. Те са очертани в гл. 12 на книга Делта на „Метафизика“,

която е философският лексикон на Аристотел. Първото е значението на δύναμις като възможност и способност едно нещо да се самопромени и саморазвие, доколкото е както нещо определено, така и друго и притежава в себе си възможност за самопромяна. Това е било преведено на латински като *potentia*. Второ е значението на δύναμις като пасивна даденост и като предразположеност да бъде променено по-скоро от нещо друго, въздействащо върху него, а не като самопроменящо се. То е било преведено на латински като *possibilitas*. Третото е етимологическо-философското значение на δύναμις – качество, способност, умение, което е най-близко до традиционното и най-широкоразпространено значение на думата – физическа сила, мощ и могъщество. Най-често то е превеждано на латински като *potestas*. Четвъртото е най-странно и е изчезнало от по-късните онтологизации не само изобщо, но даже и от аристотелистката традиция. Това е значението на възможността като антивъзможност, антиспособност и като антипромяна. Това е δύναμις като някакъв своеобразен битиен инат, като онтологическа резистентност и битийна съпротива на нещата, които не им позволява да се променят, когато – да подчертаем това! – те биха се изменили към по-лошо и непредвидено в тяхното иманентно битийно предопределение.

Всичко това, особено ако не забравяме и специфичното четвърто значение на δύναμις, прави Аристотеловата етика не просто телеологична, а двойно телеологична, защото е промислена в ключовите си аргументи чрез модалните категории, а те са несъмнено аксиологично-телеологични: чрез три от значенията на δύναμις се обяснява как нещата се променят, защото такава е целта на промяната и тя е добра, а чрез последното значение се обяснява как нещата не могат да се променят, когато това не им влиза в работата или, по-сериозно казано, когато те нямат такава битийна цел или когато променянето им би било за лошо и би довело до развала. Всички те в един или друг аспект се използват в един или друг философски контекст в „Никомахова етика“. Чрез това онтологическо философстване за етическото, издържано в модуса на модалните категории от първата до последната страница на „Никомахова етика“, той завинаги променя и предопределя не само етическите, но и политологическите и етическите търсения на мнозина мислители, не само в миналото, но дори и днес.

И затова, две от най-важните преводаческо-интерпретаторски изпитания в предлагания превод – относно превеждането на δύναμις и ἔξις – бяха преодолені така:

дюнамис беше превеждано по-често като „способност”, отколкото като възможност, а „хексис” преведох като „предразположеност”, защото добродетелта е хексис – даденост-и-предразположеност да се постъпва добродетелно, но от всеки човек зависи дали ще осъществи тази даденост или ще я остави нереализирана.

Мисля, че дължа няколко пояснения във връзка с предлагания тук превод. Първото се отнася до трудностите, свързани с превода на български на текстовете от Платон, Аристотел и в частност на „Никомахова етика”. В тази връзка смятам за уместно да припомня думите, с които А. Ф. Лосев започва предисловието и коментара си към превода на XIII и XIV книга на „Метафизика” на Аристотел – първият руски превод на части от „Метафизиката”: *„Когато профанът вземе в ръце критическо издание на някакъв гръцки или римски класик, или негов научен превод на един или друг език, на него и през ум не му минават онези трудности, които издателят или преводачът е трябвало да преодолеят. Ако се вземе издателската и редакционната задача с нейната трудна, педантична и тънка работа по сравняването на ръкописите и установяването на правилния текст, ако се вземе преводаческия труд с необходимо изискваното тук добро знание на езика и терминологията на писателя, както и уменията да се намерят съответстващите аналози в другия език – всичко това са изключително отговорни неща, и особено – по отношение на античните текстове. Но, както е признато почти от всички, сред античните текстове най-труден и най-отговорен е текстът на Аристотел. Аз, който съм превел стотици страници от гръцки философски текстове, направо мога да кажа, че най-голям труд изисква именно Аристотел. Много често неговият текст се превръща просто в загадка. Много по-лесен е Платон, с всички поетически средства на неговия език и диалектичката изтънченост на мисълта му, или Плотин и Прокъл, с всички техни места със съвършено главоломна еквилибристика на понятията. Плотин и Прокъл са трудни не толкова с езика си, колкото със своеобразието на логическата си система и тънкостите на диалектичката антиномичност на понятията. А пък Аристотел, освен всичко останало, в своя език е сух до необикновеност, лапидарен, разхвърлян, фрагментарен, лаконичен. С всяка негова фраза се налага да се води сражение в буквалния смисъл на думата, за да можеш да я разбереш с целия ѝ контекст, и след като си я разбрал, да я преведеш на руски”⁴.*

Вторият естествено възникващ пред читателя въпрос е: Защо предлагам частичен превод на книга Епсилон/Пета на „Никомахова етика”, щом разполагаме с цялостен? Основанията ми за това са няколко. *Първо*, както може да се види от сравняването на приложените копия от българския превод на Теменуга Ангелова и на множество други преводи – латински, руски, четири английски, един френски и два немски – българският превод както в Пета книга, така и като цяло, е достатъчно точен, много четивен, старателно редактиран от Искра Генчева и подробно коментиран от проф. Ради Радев. Обаче изданието на „Никомахова етика”, с което разполагаме, няма пагинация, като напълно следва латинския и френския начин на превеждане на основните понятия. Предложеният от мен превод е по-нечетивен и тромав в сравнение с цялостния, но терминологично е по-прецизиран и четен редом с гръцкия текст, а и останалите приложени преводи, ще бъде достатъчно солидно академично помагало, което в този респектиращ обем може да бъде на разположение на всички във факултетната библиотека.

Второ, убедена съм, че уеднаквяване на терминологията при превеждането на Платон и Аристотел не само на български, а и на какъвто и да било друг език е невъзможно. Когато някои от по-възрастните колеги говорят за „необходимостта от уеднаквяване” на терминологията при превеждане на Аристотел, за всеки страничен наблюдател става ясно, че тук не става дума нито за философия, нито за преводи, а за власт, монопол и за омаловажаване на огромния труд на няколко преводачи, философи и класически филолози – както от миналото, така и от съвременността.

Светите седмочисленици преди повече от хилядолетие са поели отговорността и са изградили „понятийния апарат” за превеждането от гръцки на старобългарски. Няма нито една дума от богословската, философската и езикословната лексика, която да не е била преведена от тях и която да не се използва в езика ни чрез нас и днес.

И понеже в голямата Книга на книгите има една молитва, в която се казва „... хлябът наш насъщен дай ни днес...”, а не „... хлябът наш насубстанциален дай ни днес”, и понеже те са превели някои думи съответно като „подлог”, „сказуемо” и „съществуващо име”, а не като „субстанциално име”, от тях е тръгнала една книжовна традиция на превеждане от гръцки на български, която вече има над 1100 годишни корени.

Има ли сила, която може да обърне посоката на времето и да направи така, че всичко, което е написано и преведено в тази книжовна традиция да бъде изличено? Разбира се, когато става дума за Аристотел, на континента на който сме, от столетия се разпространяват и четат, и латински преводи. Както знаем, първо на няколко малки, но важни логически трактата, а от един момент нататък – на всичко останало. И това е имало огромни последици и за теологията, и за философията, и за университетите като институции на знанието, и за цялата човешка цивилизация. (Защото ако не е била заблудата на Аристотел, че Земята е по-малка, отколкото тя всъщност е, Колумб не би се засилил да прекосява Атлантическото „море“). И тази традиция на „Латинския Аристотел“ също няма как да бъде изличена. Това е историята на нашия континент, на нашия свят и на нашия книжовен език. Никой не може да преобърне и промени тези истории.

Затова превеждането на Аристотел на български ще има винаги (най-малко) две съвършено оправдани терминологични опции. Колегата Иван Христов в преводите си на светите отци превежда термините по един начин, в съответствие с традицията на Светите седмочисленици, а в преводите на Аристотел приема, че трябва да латинизира.

Едва ли за някого ще бъде изненада, че в предложения тук превод на книга Епсилон се придържам към стратегията на превеждане, осъществена както в цялостния превод на „Метафизика“ в книгите, преведени от Николай Гочев и редактирани от мен, така и в моя превод на „За небето“.

Трето. Смятам, че уеднаквяването на терминологията при превеждането на Платон и Аристотел нито е възможно, нито е необходимо, нито е желателно. При това не от езикова, а от философска перспектива. Както е написал Иван Христов в предговора си към двуезичното издание на Първа част от I том на „Органона“, и в предговорите си към „Метафизика“ и „Категории“, всички тези понятия са многозначни и трябва да се превеждат според контекста. Затова в книга Делта на „Метафизика“ има речник на 30 понятия и всички те имат най-малко по четири значения, а някои от тях имат и над осем!

Бих искала да кажа и няколко думи за *българските преводи на Платон*. Петте тома с диалозите на Платон, публикувани до този момент, са преведени от няколко различни преводачи – Александър Милев, Георги Михайлов, Богдан Богданов, Петър Димитров, Донка Марковска, Цочо Бояджиев, Невена Панова и Георги Гочев, като всеки

от тях се е отнасял доста свободно и индивидуално към терминологията. Само един от тези томове има редактор – Николай Гочев на превода на „Закони”, и само този диалог има индекс. Означава ли това, че нямаме български преводи на Платон?

От друга страна, не само, че различните преводачи са превеждали по различен начин термините, но в някои от тези диалози едно и също философско понятие е било превеждано по няколко различни начина. Не просто, защото на преводача така му се е искало, а защото така е трябвало. Текстът и контекстът са изисквали това.

Така например Богдан Богданов е написал в коментара си към преведения от него „Теетет”, че думата „логос” е преведена като: слово, дума, смисъл, теза, аргумент, обяснение, обяснение на смисъла и беседа (с. 594 в IV том на Диалозите). При превеждането на Аристотел и на математическите текстове към тази палитра при превеждането на „логос” се прибавя, разбира се, и „определение”, „формула”, „пропорция” и „съотношение” (в математическите контексти). Обръщам внимание специално на това, защото както може да се види, в „Никомахова етика” превеждането на „логос” трябва да стане по същите тези начини, както и в „Теетет”, като особено в Книга епсилон „математическите” значения изцяло доминират, и много често има непреводима игра на думи с „логос”, „аналогия” и „аналогично”. Защото всички тези думи са многозначни и много често дори и в произведение на един и същ автор различните места искат различен превод, защото имат различно значение – и това е така и за епоса, и за драмата, и за поезията, и най-вече за философията. И защото това многозначие никога не е било предадено от никакъв превод и термин на никакъв следващ език, сериозните философи и до днес спорят дори и върху една-единствена книга. Затова, например, и нашият колега Андрей Захариев писа и защити дисертация за „ейдос” и „усия” в книга Дзета на „Метафизика”. В нея той представи интерпретациите на Херман Бониц, на Дейвид Рос, на Гюнтер Пациг и Михаел Фреде, на Майкъл Уудс и Алън Коуд, на Монтгомери Фърт и Кристоф Рап, на Херман Шмиц и Ернст Тугендхат, на Херман Вайдман и Иван Христов, но разбира се Андрей Захариев представи и своето разбиране за това кое къде какво означава.

Не просто няма нито едно тълкувание в аристотелознанието днес, което да е останало като абсолютно меродавно, като „единствено правилното и вярното”. Цялата история на философията, особено през средновековието на латинския Запад, в аспекта й

на чисто абстрактно философстване и логицизиране, е била подклаждана тъкмо от тази многозначност и затова прочутият спор за универсалиите е имал над 30 решения. По света отдавна е ясно, че многозначността на Платоновите и Аристотеловите „термини” и „понятия” е като семена, които са дали най-различни кълнове и разбирания в различни езици и реалии. Не само при спора за универсалиите, но и в класическата, и в новата, и в най-новата философия. Затова, например, в англоезичния свят има толкова много начинания и три цялостни превода на „Никомахова етика” за последните 14 години. Аристотел е най-трудният за превеждане и разбиране гръцки философ. Затова колкото повече преводи има – толкова по-добре. И понеже наистина той е най-трудният философ за разбиране и превеждане, отдавна се е наложило мнението, че един превод в никакъв случай не бива да се налага. Точно обратното. Затова я има поредицата *Clarendon Aristotle Series*, в която се издават преводи на отделни книги на важни текстове. Както казва една поговорка „За умния стига”. От една или две, или три книги, преведени по съответния начин, интелигентният читател ще разбере. Та, от Кларендонската серия, има:

1. „Метафизика”, книги Гама, Делта и Епсилон в превод на Кристофър Къруан (1971, 1993 и 1998).
2. „За душата”, книги Бета и Гама, и някои пасажии от Алфа в превод на Д. Хамлин (1968, 1993, 2001).
3. „Политика”, книги VII и VIII в превод на Ричард Краут (1997).
4. „Никомахова етика”, книги VIII и IX в превод на Майкъл Пачалук (1998).
5. „Метафизика”, книга Бета, гл. 2 и 3 в превод на Дейвид Босток (1994, 2000).
6. „Физика”, книги III и IV в превод на Едуард Хъсил (1983, 1983).
7. „Топика”, книги I и VIII в превод на Робин Смит (1997).
8. „Физика”, книга VIII в превод на Даниел Греъм (1999).
9. „Политика”, книги III и IV в превод на Ричард Робинсън (1995).
10. „Политика”, книги I и II в превод на Тревор Саундърс (1995).
11. „Политика”, книги V и VI в превод на Дейвид Кийт (1999).
12. „Метафизика”, книга Бета и Капа, гл. 1-2 в превод на Артур Мадиган (1999).
13. „За частите на животните”, книга I и „За раждането на животните”, книга I и книга II, гл. 1-3 в превод на Дейвид Балм (1992, 1999).

14. „Физика”, книги I и II в превод на Уилям Чарлтън (1970, 1992).

15. „За частите на животните”, книги I - IV в превод на Джеймс Ленъкс (2001).

Аристотеловата Оксфордска Кларендонска поредица се прави точно с цел на академичното изучаване на Аристотел и на многосмислието на разбирането на неговите най-важни термини и понятия. Има и много други, наистина. Като например, преводът и коментарът на Джулия Анас на книгите Мю и Ню на „Метафизика” или изданията на Лео Елдърс и т.н. Да не говорим за много други коментари, интерпретации, анализи и прочити на тези текстове. Вижте за тях библиографиите на преводите на Иван Христов и „Метафизиката”.

Някой може да каже: „Ама това го има при богатите англичани!”. Те могат да си позволят да издадат превод на „Никомахова етика” за най-широк кръг читатели на Харис Ракам (1996), друг на Роджър Крисп в Кеймбридж (2000) и друг цялостен превод – на Кристофър Роу в Оксфорд (2002). Не смятам, че проблемът е само в парите. Във „великата съветска страна” в най-мрачните години на тоталитарното мракобесие беше направено почти същото. Така в библиотеката на всички философи от по-старото поколение има четиритомното издание на Аристотел. Там – в III том, където са основните текстове по философия на природата, В. П. Карпов е превел най-важните понятия на първата и втората философия във „Физика” по един начин, а Анатолий Лебедев – в превода на „За небето” по друг. Тамара Миллер в превода на „За възникването и загиването” и Нели Брагинская в превода на „Метеорологика” – по трети, но по-близо до Лебедев, отколкото до Карпов. Най-голямото постижение на многозначие на превеждането, обаче, е в четвъртия том, в превода на етическите и политическите трактати. Нели Брагинская е превела основните етически понятия на Аристотел от „Никомахова етика” по един начин, а същите в почти дословни съвпадения на текста са преведени по друг начин от Тамара Миллер в превода ѝ на „Голямата етика”. И всичко това е станало благодарение на огромния авторитет на Аристид Доватур, изключителен познавач на „Политика” и „Атинската полития”, който убедил Теохарий Кесиди, че практическата философия на Аристотел и особено *етическата терминология трябва да бъде преведена по два алтернативни начина*: в единия да се акцентира върху дианоетичността на термините и техния юридическо-правен аспект, който директно продължава латинския прочит и превеждане с *justitia* и *jus*. Затова Нели

Брагинская е превела най-важната добродетел „дикайосюне” като „правосъдност”, сиреч като способността справедливо да преценяваш и отсъждаш, а в другия превод ударението на превода на интерпретацията е не върху правното, а върху етическото. Затова Тамара Миллер е превела „дикайосюне” като „справедливост”.

Бележки

1. Вж. Aristotle 2002, *Nicomachean Ethics*. Translation Christopher Rowe, Introduction and Commentary by Sarah Broadie and Christopher Rowe. Oxford; Aristotle 2000, *Nicomachean Ethics*. Translated and edited by Roger Crisp. Cambridge University Press.
2. Вж. Макинтайър, Аласдър 1999, *След добродетелта*, С., ИК „Критика и хуманизъм”, превод Любомира Радоилска; MacIntyre, Alasdair 1967, 2002, *A Short History of Ethics*, Routledge. London and New York; MacIntyre, Alasdair 1988, *Whose Justice? Which Rationality?*, Duckworth; Ролс, Джон 1998, *Теория на справедливостта*, С., „София – С. А”. превод д-р Искра Велинова, Пламен Иванов; Ролс, Джон 1999, *Политическият либерализъм*, С., „Обсидиан”, превод Кольо Коев.
3. Вж. Kraut, Richard 2002, *Aristotle. Political Philosophy*, Oxford.
4. Вж. *Критика платонизма у Аристотеля* – В: А. Ф. Лосев, *Миф. Число. Сущност*, „Мысль”, М., 1994, с. 528.

Гръцкият текст е възпроизведен по Оксфордското издание (1894) на Джон Байуотър в електронен вид от компактдиска Thesaurus Linguae Graece.

За превода съм ползвала още

1. Две други издания на гръцкия текст на книга Епсилон/Пета:

a) *Aristotelis Ethica Nicomachea*, ed. I. Vywater. Oxonii, 1890.

b) *Aristotelis Ethica Nicomachea*, recognovit Franciscus Susemihl. Editio altera. Curavit Otto Apelt. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, MCMIII.

2. Преводи на Пета книга:

*латински превод с паралелен гръцки текст – издание на Кларендон прес, Оксфорд, 1803 г.; от дигиталните копия на Гугъл;

*латински превод – издание на Пруската академия, Берлин, 1831 г.;

На модерни езици:

а) Аристотел. *Никомахова етика*. С., 1993, изд. ГАЛ-ИКО. Превод от стгр. Теменуга Ангелова, редактор Искра Генчева, научен редактор и коментарни бележки Ради Радев.

б) Частичен превод на осма глава на V книга от Георги Гочев, редактиран от Николай Гочев от изданието *ИКОНОМИКА. Антични автори за стопанството: Аристотел, псевдо-Аристотел, Ксенофонт, Хиерокъл*. Изд. СОНМ, 2006.

в) руски превод на Н. Брагинская от изданието *Аристотель. Сочинения в четырех томах*.

М., 1983 г., изд. “Мысль”. Превод и коментарни бележки към него на Н. Брагинская;

г) четири английски превода

The Nicomachean Ethics of Aristotle. Translated by D.P. Chase. London & Toronto, published by J. M. Dent & Sons Ltd. (1911), (1934).

Aristotle. *The Nicomachean Ethics*. Translated with Notes by Harris Rackham. Wordsworth Classics of World Literature. 1996.

Aristotle. *The Nicomachean Ethics*. Translated and edited by Roger Crisp. Cambridge Upress, 2000.

Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Translation, Introduction and Commentary Sarah Broadie and Christopher Rowe. Oxford Upress, 2002.

д) два немски превода:

Aristoteles. *Die Nikomachische Ethik*. Eingeleitet und Übertragen von Olof Gigon. Artemis Verlag Zürich, 1951.

Aristoteles. *Die Nikomachische Ethik*. Übertragen von Franz Dirlmeier. Berlin, 1979.

е) френски превод

Aristote. *L'Éthique a Nicomaque*. Introduction, traduction et commentaire par R.A. Gauthier (op.p.) et Jean Yves Jolif (op.p.). Publications universitaires de Louvain, 1958.